

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI'NDA İLK ÇATLAK: LİBYA KRİZİ

Cenk ÖZGEN*

ÖZ

Güvenlik ve savunma alanında istenilen ilerlemeyi sağlayamayan Avrupa Birliği, Lizbon Antlaşması ile yeni düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki ilk büyük güvenlik sorunu olan Libya Krizi, yapılan düzenlemelerin neticelerini görme fırsatı vermiştir. Ancak sonuç tam bir fiyaskodur. Avrupa Birliği, bir kez daha ortak politika belirleyememiştir. Üye devletler kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ederken, Birliğin faaliyetleri insani yardım boyutuyla sınırlı kalmıştır. Bu çalışmanın amacı Libya örneği üzerinden Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın incelenmesidir. Çalışmada, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın gelişimi ve sorunları ele alınmaktadır. Ayrıca etkin bir yapının oluşturulması için karar alma mekanizmasında ve askeri yeteneklerde kapsamlı bir dönüşüme gidilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Lizbon Antlaşması, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Libya Krizi.

THE FIRST CRACK IN THE EUROPEAN UNION COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY: LIBYAN CRISES

143

ABSTRACT

European Union which can not realize the desired progress in the field of security and defence has been established new arrangements by the Treaty of Lisbon. Libyan Crises which comes into view as a first major security issue in the aftermath of the ratification of the Treaty has been given opportunity to observe the consequences of arrangements. But the result is a total failure. Common policy has not once again been determined by the European Union. While the member states were acting in line with national interests, activities of the Union have been limited to humanitarian aids. The aim of is this study is to examine the Common Security and Defence Policy through the example of Libya. The study discusses the evolution and problems of the Common Security and Defence Policy. It also suggests a deep-rooted transformation that involves decision-making and military capabilities to establish an effective structure.

Key Words: European Union, European Security and Defence Policy, Treaty of Lisbon, Common Security and Defence Policy, Libyan Crises.

* Yrd. Doç. Dr. Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, cenk_ozgen79@hotmail.com

“Avrupa ekonomik bir dev, siyasi bir cüce ve askeri bir solucandır”.

Mark Eyskens

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) Anayasası'nın yerini almak üzere 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'na ilişkin önemli düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Antlaşma ile AGSP'nin adı Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) olarak değiştirilmiştir. Ayrıca bu alandaki etkinliği arttırmaya yönelik kurumlar oluşturulduğu gibi yeni ilke ve mekanizmalar da geliştirilmiştir.

Aslında ilk etapta klasik bir “AB iyimserliği” ile yapılan düzenlemeleri olumlu karşılayanlar olmuştur. Ne var ki kısa bir süre sonra ortaya çıkan Libya Krizi, atılan adımların istenilen sonucu vermekten çok uzak olduğunu göstermiştir. Gelinek noktada OGSP'nin geleceğine ilişkin karamsar değerlendirmeler yapılmaktadır. Durumu güvenlik politikası Libya'da “öldü” şeklinde yorumlayanlar bile vardır (Atlantic Council, 2011).

Bu çalışma, Libya Krizi'ndeki gelişmeler kapsamında OGSP'deki sorunları incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede ilk olarak AGSP/OGSP'nin tarihsel gelişimi ve Lizbon Antlaşması'nın getirdiği düzenlemeler ele alınacaktır. Ardından coğrafi, siyasi, iktisadi ve tarihsel açıdan Libya mercek altına alınıp, kriz öncesinde bu ülkenin AB ile ilişkileri üzerinde durulacaktır. Son olarak ise Libya Krizi ve bu süreçte AB'nin tutumu masaya yatırılacaktır.

2. ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

2.1. Hazırlık Dönemi

Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber, Avrupa Toplulukları (AT)'na üye devletler arasında güvenlik ve savunma konularındaki tartışmalar hız kazanmıştır. Bu dönemde tartışmaların odağında Batı Avrupa Birliği (BAB) yer almaktadır. BAB'ın bu alanda rol oynayabileceği bütün üye devletler tarafından kabul edilmekle birlikte, bunun içeriğinin ne olması gerektiği noktasında ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Örneğin Fransa ve Almanya, BAB'ı siyasal entegrasyonun araçlarından biri olarak görmekte, AB ile BAB arasında ast-üst ilişkisi olmasını, dolayısıyla BAB'ın AB

tarafından belirlenen hedeflere uygun hareket etmesini savunmaktadır. İngiltere ve İtalya ise BAB'ın AB'nin savunma boyutunu temsil etmesini desteklemekle beraber, işlevinin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization/NATO*)'nün Avrupa ayağını güçlendirmekle sınırlı olması gerektiği görüşündedir. Yapılan müzakereler sonucu "Avrupacı" (Fransız-Alman görüşü) ve "Atlantikçi" (İngiliz-İtalyan görüşü) olarak nitelendirilebilecek bu iki görüş arasında uzlaşmaya varılabilmektedir (Akçadağ, 2010). Varılan uzlaşmayı Maastricht Antlaşması'nda ve antlaşmaya ekli BAB Deklarasyonu'nda görmek mümkündür (Tezcan, 1999: 147).

7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve AB Antlaşması (ABA) olarak da adlandırılan Maastricht Antlaşması, üç sütun üzerine kurulu bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bu yapının ikinci sütunu, üye devletlerin dışişleri ve güvenlik konularında işbirliğine gitmesini esas alan Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP)'dir. ABA ile ODGP'nin zaman içinde ortak savunmaya dönüşebilecek uzun vadeli savunma politikasının tanımlanması da dâhil olmak üzere Birliğin güvenliğiyle ilgili tüm konuları kapsamayı öngörülmüştür. Ayrıca BAB'ın AB'nin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir unsuru olarak benimsenmesi ve AB'nin savunma alanında etki doğuracak kararların hazırlanması ve uygulamaya konulmasını BAB'dan istemesi de kararlaştırılmıştır. 10 Aralık 1991 tarihinde imzalanan BAB Deklarasyonu'nda ise belli bir süreç içerisinde gerçek bir Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin oluşturulması konusunda mutabık kalınmıştır. BAB'ın, AB'nin gelişiminin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir unsuru olacağı ve NATO içerisindeki dayanışmayı güçlendireceği vurgusu da Deklarasyonda yer alan hususlar arasındadır (Tezcan, 1999: 147-148).

ABA'nın ODGP ile ilgili en dikkat çekici yanlarından biri karar alma sürecine ilişkin hükümleridir. Birinci (Ekonomik ve Parasal Birlik/EPB) ve üçüncü (Adalet ve İçişlerinde İşbirliği/Aİİ) sütunlara ilişkin kararların muhtelif oy oranları ile alınabilmesi mümkünken, ODGP açısından durum farklıdır. Antlaşmada ODGP'ye ilişkin kararların oy birliği ile alınması öngörülmüştür (European Communities, 1992). Elbette bunun geri planında üye devletlerin tutumları yatmaktadır. Üye devletler dış politika ve güvenlik konularında ulusal egemenlikten taviz verilmesine yol açacak bir düzenlemeye sıcak bakmamış, daha somut bir ifadeyle kendi çıkarlarına aykırı gelişmeler karşısında veto haklarını saklı tutmak istemiştir.

ABA'nın uygulanmasına ilişkin konuları görüşmek üzere 19 Haziran 1992 tarihinde Bonn'da düzenlenen BAB Bakanlar Konseyi toplantısında önemli kararlar alınmıştır. Toplantı sonunda yayımlanan "Petersburg Deklarasyonu"nda BAB'ın AB ile birlikte Avrupa savunmasının inşasında rol oynamaya hazır olduğu vurgulanmıştır. Bunu tamamlayıcı şekilde BAB komutasında harekât icra edecek askeri unsurların görev yelpazesi belirlenmiştir. Alanyazında "Petersburg Görevleri" olarak adlandırılan görevlerin; insani yardım ve tahliye görevleri, "barışı koruma" (*peace keeping*) görevleri ve kriz yönetimi de dâhil olmak üzere muharip unsurların "barışı yapma" (*peace making*) görevleri olması kararlaştırılmıştır (Western European Union, 1992). Kuşkusuz belirlenen somut görev tanımları ile AB, güvenlik ve savunma alanında daha etkin rol oynama konusunda somut irade ortaya koymuştur. Bunun üye devletlerin kafasındaki soru işaretlerini giderme işlevi görmesinin yanı sıra Birlik dışına da mesaj niteliği taşıdığını söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır (Karabulut, 2014: 81-82).

Soğuk Savaş'ın bitimiyle AB'nin güvenlik ve savunma alanında bağımsız bir yapı oluşturma arayışının ABD tarafından yakından takip edildiği söylenebilir. ABD, Avrupalı müttefiklerinin güvenlik ve savunma alanında daha fazla sorumluluk üstlenmesine sıcak bakmaktadır. Fakat gelişmelerin Atlantik ittifakına zarar vermesinden de endişe duymaktadır. Bu anlayışla ABD, NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi fikrini ortaya atmıştır. 11 Ocak 1994 tarihinde düzenlenen NATO Brüksel Zirvesi'nde son dönemde yaşanan gelişmelere uyum sağlamak için Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliđi (AGSK)'nin oluşturulması ve Birleşik Müşterek Görev Kuvveti (BMGK) konseptinin desteklenmesi kararlaştırılmıştır (NATO, 1994). Esasen Brüksel Zirvesi, BMGK aracılığıyla NATO ile AB arasında "ayrılabilir fakat ayrık olmayan" (*separable but not separate*) bir ilişki modeli kurarak her iki tarafın da beklentilerini karşılamayı amaçlamıştır (Akgül, 2008: 96). Ancak gerçekte beklentileri karşılanan taraf ABD'dir. Model başta Fransa olmak üzere ABD'den ayrı bir askeri güce sahip olunmasını savunan devletleri tatmin etmekten uzaktır.

3 Haziran 1996 tarihinde Berlin'de düzenlenen NATO Savunma Bakanları Zirvesi'nden AGSK'nın İttifak içerisinde geliştirilmesi kaydıyla desteklenmesi kararı çıkmıştır. Daha da önemlisiyle BAB önderliğinde icra edilecek operasyonlarda NATO

imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmasına “yeşil ışık” yakılmıştır (NATO, 1996). Berlin Zirvesi’nde NATO ile BAB arasında temelleri atılan ilişki modeli gelecekte “Berlin-Plus” adıyla anılacaktır.

AB, 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanan Amsterdam Antlaşması ile Berlin Zirvesi’nin BAB ile ilgili düzenlemelerini teyit etmiş, ilaveten ODGP’nin kurumsal yapısına, karar alma sürecine ve tasarruf türlerine ilişkin değişiklikleri de hayata geçirmiştir. Bu çerçevede Amsterdam Antlaşması’nda AB-BAB ve BAB-NATO arasındaki ilişkilerin ayrıntılı olarak düzenlendiği görülmektedir. Bunun dışında AB Bakanlar Konseyi’ne ortak eylem ve ortak tutum kararları alabilme yetkisi verilmiş, ilke olarak üye devletler arasında sistematik bir işbirliğinin yapılması anlayışı da benimsenmiştir. Amsterdam Antlaşması ile ODGP’nin yürütülmesi için bir Yüksek Temsilcilik makamı tesis edilmiştir. Ayrıca Petersburg Görevleri ODGP kapsamında değerlendirilerek Birliğin geliştirmek istediği yeni güvenlik kimliğine katkıda da bulunulmuştur (Özdal, 2008: 133). Öte yandan Amsterdam Antlaşması, Birliğin bütün olarak hareket etmesinin mümkün olmadığı durumlarda son başvuru mekanizması olarak üye devletlerden bir kısmının kendi aralarında işbirliğine gidebilmesine imkân veren “güçlendirilmiş işbirliği” (*enhanced cooperation*) ilkesini getirmiş (İktisadi Kalkınma Vakfı, t.y.), ODGP’yi ise bunun dışında tutmuştur.

Her ne kadar bazı adımlar atılmış olsa da 1990’lı yılların ikinci yarısına kadar AB, güvenlik ve savunma alanında istenilen ivmeyi yakalayamamıştır. Hiç şüphesiz bu durumun temel sebebi Birlik içerisinde böyle bir iradenin olmamasıdır. Diğer yandan 1990’lı yılların ortalarından itibaren Balkanlar’da yaşanan etnik çatışmalar AB’nin bu alandaki açılımlarının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Zira söz konusu çatışmaları durdurmada AB başarısız olmuş, çatışmalar ancak ABD’nin önderliğinde NATO’nun müdahalesiyle durdurulabilmiştir. Bu olumsuz tablo karşısında Birlik üyesi devletler arasında ODGP’nin daha etkin hale getirilmesi yönünde bir siyasi irade ortaya çıkmıştır (Demir, 2009: 24). Birlik içerisinde bu gelişmeler yaşanırken İngiltere’de İşçi Partisi iktidara gelmiştir. İşçi Partisi, İngiltere’nin ABD ve NATO yanlısı geleneksel politikasını değiştirmiş¹ ve AB’nin

¹ İngiltere’nin politika değişikliğinde Balkanlar’da ABD ile çıkarlarının farklılaşması ve bunun gelecekte tekrar yaşanma olasılığı etkilidir. Bir diğer neden de Blair’ın siyasi entegrasyon konusunda İngiltere’yi Avrupa’nın lokomotif devleti yaparak iç politikada oy kazanma düşüncesidir (Akçadağ, 2011a).

savunma ve güvenlik alanındaki girişimleri önündeki vetosunu kaldırmıştır (Efe, 2007: 10). AB'nin 24-25 Ekim 1998 tarihlerinde Pörschach'da düzenlenen gayri resmi toplantısında söz konusu politika değişikliğinin sinyalleri alınmıştır. İngiltere Başbakan Tony Blair, NATO'nun önceliğinin altını çizmekle beraber, ODGP'nin de bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (Oakes, 2000: 11).

Pörschach'da ortaya konulan yaklaşım St. Malo'da gerçekleştirilecek İngiltere-Fransa buluşmasının zeminini oluşturmuştur (Oakes, 2000: 13). Nitekim 3-4 Aralık 1998 tarihlerinde İngiltere ve Fransa liderleri St. Malo'da bir araya gelerek ortak bir bildiri kaleme almıştır. Bu bildiride ilk kez Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nden bahsedilmiştir. AB'nin uluslararası krizlere askeri müdahalede bulunması, ODGP'nin süratle uygulamaya geçirilmesi ve NATO'nun isteksiz kaldığı kriz bölgelerinde AB'nin rol alması da kararlaştırılmıştır (Söylemiş, 2007: 41). St. Malo buluşmasının ODGP, dolayısıyla AGSP'nin gelişimi açısından tarihi bir dönemeç olduğuna kuşku yoktur. Bildirinin bir diğer yönü ise NATO-AB rekabetini gün yüzüne çıkarmasıdır.

Beklendiği gibi St. Malo'da kararlaştırılan hususlar NATO'da ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Gelişmeler karşısında ilk somut tepki ABD'den gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, "3 D"² olarak adlandırdığı ve Washington yönetiminin NATO-AB ilişkilerinde beklentilerini -kaçınılması gerekenleri- sıralayan bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada Albright, transatlantik bağın kesilmemesinin; savunma kaynaklarının etkin kullanımı için NATO ve AB'nin aynı harcamaları yapmasından kaçınılmasının ve AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin ayrımcılığa maruz kalmamasının önemine vurgu yapmıştır (Rutten, 2001: 11). Nitekim sıralanan hususlar 23-24 Nisan 1999 tarihlerinde Washington'da düzenlenen NATO Zirvesi'ne de yansımıştır. Zirvede AGSK'nın NATO bünyesinde geliştirilmeye devam edilmesi ve AB'nin sadece İttifakın bir bütün olarak katılmadığı operasyonlarda rol üstlenmesi konularında mutabakata varılmıştır. AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin Birliğin üstleneceği harekâtlara mümkün olan en geniş kapsamlı şekilde katılımının sağlanması da alınan kararlar arasındadır (NATO, 1999).

² *Decoupling* (ayrışma), *duplication* (kopyalama), *discrimination* (ayrımcılık).

3-4 Haziran 1999 tarihlerinde düzenlenen AB Köln Zirvesi'nde AGSP kavramı ilk kez Birliğin hukuki metinlerine girmiştir (Keane, 2005: 91). Zirvede AGSP'nin güçlendirilmesinin amaçlandığı belirtilmiş, Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi çerçevesinde Birliğin uluslararası barış ve güvenliğe katkı sağlamak istediğinin altı çizilmiştir. Bunun dışında Köln Zirvesi'nde BAB'ın 2000 yılı sonuna kadar feshedilmesi kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Petersburg Görevleri'nin AB'ye devredilmesi hususunda mutabık kalınmıştır (European Parliament, 1999a). Devir konusunda dikkat çekici husus BAB'ın ortak savunma ilkesinin bunun dışında tutulmasıdır (Efe, 2007: 11). Hiç şüphesiz bunun arka planında BAB'ın rolü konusunda Birlik içerisinde süre gelen görüş ayrılığı bulunmaktadır.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde 2003 yılına kadar bir Acil Müdahale Kuvveti (*Rapid Reaction Force*)'nin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Petersburg Görevleri'ne yönelik oluşturulacak 50.000-60.000 bin kişilik kuvvetin, 60 gün içerisinde kriz bölgesinde konuşlanabilmesi ve 1 yıl süreyle görev icra edebilmesi öngörülmüştür (European Parliament, 1999b). Helsinki Zirvesi'nde ortaya konulan ve Birliğin en büyük dört üyesi -Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya- arasındaki görüşmeler sonucu belirlenen bu kriterler Helsinki Temel Hedefi (*Helsinki Headline Goal*) olarak tanımlanmıştır. Aslında söz konusu kriterlerin hukuki bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır Ancak siyasi bir taahhüt olduğuna da şüphe yoktur (Reichard, 2006: 226). Bunun dışında Helsinki Zirvesi'nde operasyonların icra edilebilmesi için yeni siyasi ve askeri yapıların oluşturulması; NATO ile ilişkilerde danışmayı, işbirliğini ve şeffaflığı sağlayacak yöntemlerin geliştirilmesi ve AB'nin karar alma mekanizmalarındaki bağımsızlığını etkilemeyecek şekilde Birlik üyesi olmayan NATO devletlerinin AB kriz yönetimi operasyonlarına katılımına yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan kararlarda dikkat çekici hususlardan biri oluşturulacak kuvvetin "Avrupa Ordusu" olarak algılanmaması gerektiğinin altının çizilmesidir. Bir diğer dikkat çekici husus da savunma kaynaklarının etkin kullanımı için NATO ve AB'nin aynı harcamaları yapmasından kaçınılacağı vurgusudur (European Parliament, 1999b). Böyle bir vurgunun yapılması ABD'nin beklentilerinin dikkate alındığını göstermektedir.

AB içinde Fransa ve İngiltere gibi devletler Birliğin esasen askeri kriz yönetimi görevleri üstlenmesi gerektiği görüşündedir. İsveç ve Finlandiya gibi devletler ise sivil kriz yönetimi görevlerine de aynı oranda önem verilmesini savunmaktadır (Karabulut, 2014: 84). İkinci grupta yer alan devletlerin taleplerini göz önünde bulunduran Birlik, 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Feira Zirvesi'nde Acil Müdahale Kuvveti'ni destekleyecek bir polis gücünün oluşturulmasını kararlaştırmıştır. Uluslararası alanda çatışmaların önlenmesinden kriz yönetimine kadar uzanan geniş bir yelpazede operasyonlar icra edeceği belirtilen gücün 5.000 kişilik olması ve en geç 2003 yılında faaliyete geçmesi öngörülmüştür (European Parliament, 2000).

AB dışişleri ve savunma bakanlarının katılımıyla 20-21 Kasım 2000 tarihlerinde düzenlenen Yetenek Taahhüt Konferansı (*Capability Commitment Conference*)'nda üye devletlerin Helsinki Zirvesi'nde kurulması kararlaştırılan Acil Müdahale Kuvveti'ne ne ölçüde katkı sağlayacakları görüşülmüştür. Yapılan görüşmeler sonucunda üye devletler kuvvet havuzuna toplamda 100.000'den fazla asker, ortalama 400 muharip uçak ve 100 savaş gemisi taahhüt etmiştir. Bunun Helsinki Zirvesi'nde belirtilen farklı türdeki kriz yönetimi görevlerini yerine getirmek için yeterli bir kuvvet olduğu açıklanmıştır (European Commission, 2000). Öte yandan süreç, bazı taahhütlerin sözde kaldığını göstermiştir. Nitekim böyle olduğu için Birlik yeni arayışlara girmiştir.

Yetenek Taahhüt Konferansı'nın akabinde 7-9 Aralık 2000 tarihlerinde düzenlenen Nice Zirvesi'nde AGSP'nin ODGP'nin bir uzantısı olduğu resmen deklare edilmiştir (Özdal, 2008: 136). Zirvenin savunma ve güvenlik alanındaki getirilerinden biri BAB'ın AB ile entegrasyonunun gerçekleştirilmesidir. Antlaşma ile BAB'ın kriz yönetimi işlevleri, nükleer konular haricinde AB tarafından üstlenilmiştir (Kocamaz, 2010: 958). Daha öncede belirtildiği üzere ABA, güçlendirilmiş işbirliği ilkesini getirmiş, lakin ODGP'yi bunun dışında tutmuştur. Nice Antlaşması, ODGP alanında da bu ilkenin geçerli olmasının önünü açmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki bu son derece sınırlı bir adımdır. Zira düzenleme güçlendirilmiş işbirliğinin kararlarda değil, kararların icrasında geçerli olmasını öngörmüştür (Arsava, 2002: 17). Dolayısıyla ODGP ve AGSP alanında var olan oy birliği kuralında esasen bir değişikliğe gidilmemiştir. Nice Zirvesi'nde AB Bakanlar Konseyi bünyesinde daimi

olarak faaliyet göstermek üzere AB Siyasi ve Güvenlik Komitesi (*Political and Security Committee*), AB Askeri Komitesi (*Military Committee*) ve AB Askeri Personeli (*Military Staff*) isimli üç yeni birim de oluşturulmuştur (Özdal, 2008: 136).

Üye devletlerin savunma bakanlarının katılımıyla 19 Kasım 2001 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen Yetenek Gelişme Konferansı (*Capability Improvement Conference*)’nda Avrupa Yetenek Aksiyon Planı (*European Capability Action Plan*) kabul edilmiştir. Helsinki Zirvesi’nde belirlenen kuvvet yapısına ulaşmada yardımcı olması hedeflenen Plan özetle, Birliğin askeri etkinliğinin artırılması; ulusal kararlara saygı gereği savunma alanındaki taahhütlerde gönüllüğün esas alınması; üye devletler arasında koordinasyona ve NATO ile işbirliğine önem verilmesi ve geniş bir kamuoyu desteğinin sağlanması ilkelerine dayandırılmıştır (European Commission, 2001).

Konferansı müteakip 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde düzenlenen Laeken Zirvesi’nde ise Birliğin bazı kriz yönetimi operasyonlarını icra edebilecek duruma geldiği, başka bir ifadeyle AGSP’nin artık işlevsel olduğu açıklanmıştır. Aynı açıklamada kazanılacak yeni araç ve yetenekler ile kademeli olarak daha geniş kapsamlı operasyonlarda sorumluluk üstlenileceğinin de altı çizilmiştir (University of Pittsburgh, 2001).

AB bünyesinde bu gelişmeler yaşanırken NATO üyesi devletlerin kazanılmış haklarına zarar vermemek şartıyla ODGP, dolayısıyla AGSP’nin gelişimini başından beri destekleyen ABD, 11 Eylül sonrası küresel güvenlik politikalarını gözden geçirmiştir. Yeni güvenlik ortamında ABD, AGSP’nin bir an önce hayata geçirilmesini kendi çıkarları açısından da önemsemeye başlamıştır. Bu doğrultuda Washington yönetimi, AB’nin NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanma talebini, Birliğin karar alma mekanizmasında yer almadığı için veto eden Türkiye’yi iknaya odaklanmıştır. ABD, İngiltere ve Türkiye arasında yürütülen müzakereler 21 Kasım 2001 tarihinde Ankara Mutabakatı³ adı verilen uzlaşıyla sonuçlanmıştır (Özdal, 2008: 137). 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi’nde söz

³ Genel olarak Ankara Mutabakatı’nda Acil Müdahale Kuvveti’nin bir kriz durumunda NATO üyelerine karşı kullanılmaması hususunda uzlaş sağlanmıştır. Ayrıca AB’nin NATO müttefikleri arasındaki (Ege gibi) ve BM gözetimindeki (Kıbrıs gibi) sorunlarda müdahil olmaması da kararlaştırılmıştır (Özdal, 2008: 137).

konusu mutabakat Birlik müktesebatına alınmıştır (Baç, 2006: 14). Böylece AGSP'nin hayata geçirilmesi önündeki en önemli engellerden biri daha aşılmıştır.

2.2. Operasyonel Dönem

2003 yılının başında NATO ile AB, iki örgütün müşterek çalışma esaslarını belirleyen Berlin-Plus düzenlemeleri konusunda mutabakata varmıştır. Yapısal hazırlıklarını da tamamlamış olan AB, aynı yıl saha operasyonları icra etmeye başlamıştır. AGSP kapsamındaki ilk girişim, 1 Ocak 2003 tarihinde Bosna-Hersek'te başlatılan AB Polis Misyonu (*EU Police Mission/EUPM*)'dur. Üçüncü ülkelerle işbirliği içerisinde yürütülen operasyona Birlik üyesi devletler ilk etapta 356 personel tahsis etmiştir (EEAS, 2012). AB, 31 Mart 2003 tarihinde Makedonya'da *Concordia* isimli barışı koruma operasyonunu başlatmıştır. NATO'nun bu ülkede yürüttüğü Müttefik Uyum (Allied Harmony) isimli operasyonun yerini alan harekâtın en dikkat çekici yanı, daha önce varılan uzlaş (Berlin-Plus) çerçevesinde NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmasıdır (EEAS, t.y.a). Bunun dışında AB, 12 Haziran 2003 tarihinde Kongo'da *Artemis* isimli barışı koruma operasyonunu başlatmıştır (EEAS, t.y.b). Bu, AB'nin Avrupa dışında ve NATO'dan tamamen bağımsız şekilde icra ettiği ilk operasyondur (Homan, 2007: 2). 2 Aralık 2004 tarihinde Bosna-Hersek'te başlatılan *Althea* isimli barışı koruma operasyonu ise AGSP kapsamında icra edilen en geniş kapsamlı harekât olarak kayıtlara geçmiştir. NATO'nun Bosna-Hersek'te yürüttüğü İstikrar Kuvveti (*Stabilization Force/SFOR*) isimli operasyonun devamı niteliğindeki harekâta takribi 7.000 kişilik bir güç tahsis edilmiştir (EEAS, 2015). Sıralanan operasyonlar AB'nin sınırlı bile olsa, askeri alanda öne çıkan bir aktör konumuna gelmeye başladığını göstermektedir.

2003 yılının başında saha operasyonları icra etmeye başlayan AB, aynı yıl ilk Güvenlik Strateji Belgesi'ni yayımlamıştır. 12 Aralık 2003 tarihinde Brüksel'de düzenlenen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde kabul edilen Belgenin başlığı, Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa (*A Secure Europe in a Better World*)'dır. AB Güvenlik Strateji Belgesi'nde 25 üyesi bulunan Birliğin, 450 milyonun üzerinde nüfusu ve dünya gayri safi milli hâsıla (GSMH)'sının dörtte birini üreten ekonomisiyle kaçınılmaz bir şekilde küresel bir aktör olduğunun altı çizilmektedir. Nitekim bu konunun güvenlik alanında ve daha iyi bir dünyanın inşasında sorumluluk

üstlenilmesini dayattığı belirtilmektedir. Belgede Avrupa'ya yönelik tehditler; terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler ve organize suçlar olarak sıralanmaktadır. Yeni güvenlik ortamındaki tehditlerle mücadele noktasında hiçbir devletin tek başına başarılı olamayacağı tespitine yer verilen Belgede, işbirliğinin gerekliliğine vurgu yapılmakta ve BM ile NATO'nun önemine değinilmektedir. Belgede AB'nin güvenliğini sağlamak ve değerlerini geliştirmek için üç stratejik hedefi olduğu vurgulanmaktadır. Bunlar sırasıyla, tehditlerle mücadele edilmesi; komşu coğrafyalarda güvenliğin sağlanması ve etkin çok taraflılığa dayalı bir uluslararası düzenin inşasına katkıda bulunulmasıdır. Son olarak Belgede yeni güvenlik tehditleriyle mücadele noktasında askeri tedbirlerin tek başına yeterli olmayacağı ifade edilmekte, eş zamanlı olarak sivil yeteneklerin geliştirilmesi gerektiğine de dikkat çekilmektedir (EEAS, 2003).

Güvenlik Strateji Belgesi'ni kabul eden AB, 17 Mayıs 2004 tarihinde gelecekte sahip olmayı hedeflediği askeri yeteneklere ilişkin bir planı onaylamıştır. Temel Hedef 2010 (*Headline Goal 2010*) başlığını taşıyan Plan da AB'nin küresel bir aktör olduğunun altı çizilmekte ve bunun gereği olarak Birliğin küresel güvenliğin sağlanmasında sorumluluk üstlenmeye hazır bulunduğu vurgulanmaktadır. Plan da kriz durumlarında yüksek hazırlık seviyeli acil müdahale birliklerinin kilit önem taşıdığı, oluşturulacak birliklerin tek başına ya da büyük çaplı bir operasyonun parçası olarak görev alabileceği ifade edilmektedir. Bu tespitle kriz bölgelerinde konuşlandırılacak kuvvetlerin askeri açıdan etkin, tutarlı ve caydırıcı olmasının önemine işaret edilmekte ve muharebe grupları konseptinin esas alınabileceği belirtilmektedir. Muharebe gruplarından kastedilen bünyesinde muharebe, muharebe destek ve muharebe hizmet destek unsurlarını bulunduran müşterek tabur görev kuvvetleridir (European Commission, t.y.).

Helsinki Zirvesi'nde belirlen takvime uygun olarak AB, Mayıs 2003'te Acil Müdahale Kuvveti'nin operasyonel hale geldiğini açıklamıştır. Ancak kuvvetin etkinliği noktasında ciddi tartışmalar vardır (Castle, 2003). Tartışmalar devam ederken AB, yeni oluşumlar ile bu kuvveti desteklemeyi öngörmüştür. Bu amaçla üye devletlerin savunma bakanları 22 Kasım 2004 tarihinde AB tarafından yürütülen operasyonlar için Avrupa Müdahale Grupları (*European Battle Groups*) oluşturmayı

kararlaştırmıştır. Her biri 1.500 askerden oluşacak tabur seviyesindeki Muharebe Grupları'nın, kolordu seviyesindeki Acil Müdahale Kuvveti'nden farklı olarak 15 günlük ikaz süresi içinde harekete geçebilmesi ve müdahale kararı alındıktan en geç 10 gün sonra kriz bölgesinde konuşlanabilmesi öngörülmüştür. Askeri yeteneklerin belli bir seviyeye gelmesi için belirlenen 2010 yılına kadar sayılarının 13'e ulaşması hedeflenen Müdahale Gruplarının kurulması kararında Acil Müdahale Kuvveti'nin operasyonel etkinliğinin beklentilerin altında kalması etkilidir. Üye devletler bu adımla hem Acil Müdahale Kuvveti'nin daha etkin hale getirilebileceğini hem de kriz durumlarında daha çabuk tepki verilebileceğini değerlendirmiştir (Baç, 2006: 14-15).

Uluslararası bir aktör olarak “sert güç” yerine “yumuşak güç” niteliklerini ön plana çıkarmayı amaçlayan AB, 2004 yılında Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz ve Hollanda'nın katkılarıyla 800 kişilik bir jandarma gücü oluşturmuştur. Bu adımı 23 Ocak 2006 tarihinde Avrupa Jandarma Kuvveti (*European Gendermerie Force/EUROGENDFOR*) karargâhının İtalya'nın Vicenza kentinde açılması izlemiştir (Baç, 2006: 15). AB'nin güvenlik boyutuyla ilgili yaşanan bir diğer gelişme ise 12 Temmuz 2004 tarihinde Avrupa Savunma Ajansı (*European Defence Agency*)'nin faaliyete geçirilmesidir. Ajansın temel iştiğal konuları, kriz yönetimi için savunma alanındaki yeteneklerin geliştirilmesi; üye devletlerin savunma sanayilerinin güçlendirilmesi ve bunun gerek şartı olan teknolojik üstünlüğün sağlanmasıdır (Karabulut, 2014: 87).

Yayımladığı Güvelik Strateji Belgesi ile küresel bir aktör olma iddiasını somut bir şekilde ortaya koyan, dahası Acil Müdahale Kuvveti, Avrupa Muharebe Grupları ve Avrupa Jandarma Kuvveti gibi üç ana askeri birimi oluşturan AB, 2003-2008 yılları arasında 23 kriz yönetimi operasyonu icra etmiştir. Operasyonlarda öncelik Balkanlar ve Güney Kafkasya'ya verilirken, Orta Doğu, Afrika ve Asya'da ihmal edilmemiştir (Turan, 2010: 31). AGSP kapsamındaki saha operasyonlarının büyük bölümünün küçük çaplı ve kısa süreli olduğu; genelde daha önce BM veya NATO tarafından yürütölen operasyonların devralınması şeklinde geliştiği; ekseriyetle düşük tehdit ortamlarında icra edildiği ve nispeten sivil nitelik gösterdiği söylenebilir (Missiroli, 2009). Operasyonlarda genel olarak istikrarın sağlanması; demokrasiye geçişe destek verilmesi; hukuk devletinin egemen kılınması ve sınır güvenliğine yardım edilmesi

amaçlanmaktadır. Genel kanı Birliğin ekonomik gücünün ve dış yardımlar konusundaki deneyiminin sıralanan amaçların gerçekleştirilmesinde pozitif bir etki yarattığı yönündedir (Turan, 2010: 31). Diğer yandan atılan tüm adımlara karşın Birliğin askeri yeteneklerinin hala tartışılmaya devam edildiğini belirtmek gerekir.

2.3. Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler

AB bütünleşmesini temel bir hukuki metne dayandırma fikri “AB Anayasası” olarak adlandırılan Antlaşmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda üye devletler arasında yoğun müzakereler sonucu şekillenen anayasa taslağı, Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma (*Treaty Establishing A Constitution For Europe*) adıyla 29 Ekim 2004 tarihinde Roma’da imzalanmıştır. Antlaşmanın üye devletlerin tamamı tarafından onaylanmasını müteakip 1 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülmüştür (European Communities, 2005). Bu bağlamda üye devletlerden bir kısmı Antlaşmayı ulusal parlamentolarında onaylamayı uygun görürken, diğer bir kısmı referandum düzenleyeceğini bildirmiştir. Ancak referandumların sonuçları tam bir hayal kırıklığıdır. Zira 29 Mayıs 2005’te Fransa’da düzenlenen referandumda halkın yaklaşık %55’i “hayır” oyu kullanmıştır. 1 Haziran 2005’te Hollanda’da düzenlenen referandumda ise “hayır” oyları %62’yi geçmiştir (Milliyet, 2010).

AB Anayasası’nın reddedilmesi sonrasında çıkış yolu arayan Birlik, 21-22 Haziran 2007 tarihlerinde Brüksel’de yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Toplantısı Sonuç Bildirgesi’nde mevcut antlaşmaların yerini alacak bir “Reform Antlaşması”nın hazırlanacağını duyurmuştur (European Council, 2007). Nitekim bu doğrultuda yürütülen çalışmalar 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon Antlaşması’nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. 17 Aralık 2007 tarihli AB Resmi Gazetesi’nde yayımlanan Antlaşma ile ilgili belirtilmesi gereken ilk ve en önemli husus Fransa ve Hollanda’daki referandumlar neticesi reddedilen AB Anayasası’nın değiştirilmiş bir hali olduğudur. Zira reddedilen Antlaşma’nın başta anayasa sözcüğü olmak üzere marş, bayrak gibi federasyonu çağrıştıran hemen hemen tüm öğeleri metinden çıkarılmakla birlikte, fiiliyatta yapılan 250 değişiklikten sadece 10 tanesi eski metinden farklıdır (Özdal, 2008: 142-143).

Lizbon Antlaşması, üye devletlerin iç hukuklarında öngörülen onaylama işlemlerinin tamamlanmasını müteakip 1 Aralık 2009 tarihi itibarıyla yürürlüğe

girmiştir. AB'nin ekonomik, sosyal ve kültürel bütünleşmesine ivme kazandırması hedeflenen Lizbon Antlaşması, Maastricht, Amsterdam ve reddedilen AB Anayasası antlaşmalarından farklı olarak yeni bir antlaşma olmayıp, mevcut kurucu antlaşmalar niteliğindeki ABA'yı ve Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma (ATA)'yı değiştiren hükümler içermektedir. Bu nedenle Lizbon Antlaşması, Reform Antlaşması olarak da adlandırılmaktadır. Lizbon Antlaşması ile ABA'nın ismi muhafaza edilirken, ATA'nın ismi Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİHA) olarak değiştirilmiştir. İsim değişikliğinin yanı sıra iki antlaşmanın içeriğinde de değişiklikler gerçekleştirilmiş, antlaşmalara yeni hükümler eklendiği gibi birçok maddenin numarası değiştirilmiştir. Bunun dışında Lizbon Antlaşması'nda ABA ile ABİHA arasında fark bulunmadığı, AB'nin tek bir tüzel kişiliğe sahip olduğu belirtilmiştir. Nitekim AB Anayasası'nda öngörüldüğü gibi Lizbon Antlaşması'nda da Maastricht Antlaşması'nın getirdiği üç sütunlu yapı lağvedilmiş, tek bir tüzel kişilik oluşturma adına "Topluluk" yerine "Birlik" ifadesi kullanılmıştır (Güneş, 2008: 742). Lizbon Antlaşması'nın ODGP/AGSP alanında hayata geçirdiği önemli değişiklikler aşağıda sıralanmıştır:

Öncelikle Lizbon Antlaşması, ODGP'nin en önemli ayağı olan AGSP'nin adını OGSP olarak değiştirmiştir. Bu kapsamdaki düzenlemeler Lizbon Antlaşması'nın AB Antlaşması kısmının Beşinci Başlığı'nın ODGP'ye İlişkin Özel Hükümler bölümünün ikinci kısmını oluşturmaktadır. Burada dikkat çekici bir bilgi, Lizbon Antlaşması'na kadar AGSP/OGSP ile ilgili hükümlerin Birlik antlaşmalarında yer almamasıdır. İmzalanan Antlaşma bu durumu değiştirmiş ve ilk kez AGSP/OGSP ile ilgili hükümleri Birlik antlaşmalarına dâhil ederek bağlayıcılık kazanmasının önünü açmıştır (Zhussipbek, 2009: 147).

Lizbon Antlaşması, ODGP/OGSP'nin kurumsal yapısına ilişkin yenilikler de getirmiştir. Bunlardan biri AB Ortak Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ile AB'nin Dış İlişkilerden Sorumlu Komisyoneri makamlarının birleştirilmesiyle oluşturulan AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi makamıdır. İngiliz politikacı Catherine Ashton'un getirildiği makamın ODGP/OGSP'nin yürütülmesinden sorumlu olması ve AB'nin dışa dönük eylemlerinde birlik ve uyumun sağlanmasına katkıda bulunması hedeflenmiştir.

Bunun dışında Lizbon Antlaşması ile oluşturulan AB Konseyi Başkanlığı makamını da ODGP/OGSP'nin kurumsal yapısına ilişkin düzenlemeler arasında saymak gerekmektedir. Zira üye devletler tarafından 2,5 yıllığına ve en fazla iki dönem seçilecek Başkanın, AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisinin göreviyle çelişmeyecek şekilde Birliği ODGP alanında temsil etmesi öngörülmüştür (BİLGESAM, t.y.). Bu makama getirilen ilk kişi Belçika eski Başbakanı Herman Van Rompuy'dur. Lizbon Antlaşması, AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisine yardımcı olmak üzere Avrupa Dış İlişkiler Servisi (*European External Action Service/EEAS*) olarak adlandırılan yeni bir birim de oluşturmuştur. Servisin üye devletlerin diplomatik birimleriyle koordineli biçimde çalışması; teşkilat ve işleyişinin AB Konsey'i tarafından alınacak bir karar doğrultusunda belirlenmesi öngörülmüştür. Bu amaçla Konsey'in Parlamento ile yapılacak istişare ve Komisyonu'nun onayı sonrasında Yüksek Temsilcinin teklifiyle harekete geçmesi kararlaştırılmıştır (Official Journal of the European Union, 2007).

Lizbon Antlaşması'nda OGSP'nin kademeli bir çerçevede Birliğin bir savunma politikası oluşturmasını kapsadığı ifade edilmiştir. Yine OGSP'nin AB Konseyi'nin oybirliğiyle karar alması halinde bir ortak savunmaya dönüşmesi konusunda da mutabık kalınmıştır. Bu bağlamda Birlik tarihinde ilk kez üye devletlerden birinin saldırıya maruz kalması durumunda diğer üyelere BM Antlaşması'nın meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddesi uyarınca kendi imkânları dâhilinde yardım ve destek yükümlülüğü getirmiştir (Official Journal of the European Union, 2007). İlk bakışta düzenleme NATO'nun üye devletlerden birine yapılan saldırıyı İttifakın tamamına yapılmış sayan 5. maddesini çağrıştırmaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki ortak savunma konusundaki hüküm 5. maddedeki kadar açık ve net değildir. (Kocamaz, 2010: 963). Üstelik düzenleme önemli yapısal sınırlılıklar ihtiva etmektedir. İşbirliğinin bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının özgül niteliklerine halel getiremeyeceği ve ortak savunmanın temelini oluşturan NATO yükümlülükleriyle uyumlu olacağı vurgusu bunun göstergesidir (Zhussipbek, 2009: 148).

Lizbon Antlaşması'nın getirdiği yeniliklerden bir diğeri "dayanışma hükmü" (*solidarity clause*)'dür. Söz konusu hüküm, üye devletlerden birisinin terör saldırısına

veya doğal/insan kaynaklı felakete maruz kalması durumunda diğer üyelerin dayanışma ruhu içerisinde hareket etmesini öngörmektedir. Bu amaçla Birliğin kendisine tevdi edilen askeri yetenekler de dâhil olmak üzere tüm unsurları harekete geçirmesi kararlaştırılmıştır. Bahse konu unsurların kullanılabilceği alanlar olarak üye devletlerin topraklarında terör tehdidinin önlenmesi; demokratik kurumların ve sivil nüfusun her tür terör saldırısından korunması; topraklarında gerçekleşecek bir terör saldırısı veya doğal/insani felaket karşısında üye devletin siyasi otoritesinin talebi üzerine yardımda bulunulması sıralanmıştır (Official Journal of the European Union, 2007).

Lizbon Antlaşması'nda OGSP'nin ODGP'nin tamamlayıcı bir parçası olduğu, sivil ve askeri operasyon icra etme kapasitesi sağlayan bu varlığın BM Antlaşması ilkelerine uygun şekilde Birlik dışında kullanılabilceği belirtilmiştir. Bu bağlamda OGSP kapsamında; silahsızlandırma, insani yardım ve kurtarma, askeri danışma ve yardım, çatışma önleme ve barışı koruma görevlerinin icra edilmesi öngörülmüştür. Ayrıca kriz yönetimi kapsamında muharip unsurların barışı yapma ve savaş sonrası istikrarı sağlama görevlerini icra etmesi de kararlaştırılmıştır. Sıralanan görevlerle ilgili dikkat çekici husus, terörizmle mücadeleye vurgu yapılması ve bu amaçla üçüncü ülkelere kendi topraklarında yardım edilebileceğinin belirtilmesidir (Official Journal of the European Union, 2007).

Lizbon Antlaşması'nın getirdiği yenilikler içerisinde üzerinde en çok tartışılan “kalıcı yapısal işbirliği” (*permanent structured cooperation*) uygulaması ve bunu düzenleyen Kalıcı Yapısal İşbirliği Protokolü (*Protocol on Permanent Structured Cooperation*)'dür (Özdal, 2008: 151). Düzenleme askeri yetenekleri gelişmiş olan ve işbirliğine daha fazla istek duyan üyelerin, Birlik ruhuna aykırı olmamak kaydıyla aralarında yakınlaşma sağlayabilmelerinin önünü açmıştır. Bu mekanizmanın kullanılması için nitelikli çoğunluk kararı yeterli görülmüştür. Ancak işbirliğine girmek isteyen üyelerin pek çok kriteri karşılamaları beklenmektedir. Burada öne çıkan kriterler, Avrupa Savunma Ajansı'nın savunma programları çerçevesinde kapasite araştırma ve geliştirme çalışmalarına katılmak; askeri yetenekleri belli bir seviye çıkarmak; savunma harcamalarını arttırmak; eğitim ve lojistik alanlarında

işbirliğini teşvik etmek ve savunma sanayilerinin Avrupalılaşmasını sağlamaktır (Kocamaz, 2010: 964-965).

Son olarak Lizbon Antlaşması, nitelikli çoğunluk usulünün genel kural olmasını ve birçok alanda vetonun kaldırılmasını öngörmüştür. Ancak düzenleme ODGP/OGSP alanını kapsamamış; dışişleri ve güvenlik alanlarında alınan kararlarda oybirliği ve veto hakkı devam etmiştir. Aynı şekilde Antlaşma, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Adalet Divanı'nın ODGP alanındaki rolünü de önceleri olduğu gibi sınırlı bırakmıştır (Zhussipbek, 2009: 148). Libya Krizi'ni incelerken görüleceği üzere oybirliği ve veto hakkının korunmuş olması, ortak bir dış politika geliştirme ve uygulama noktasındaki sorunların temelini oluşturacaktır.

3. AB VE LİBYA

3.1. Libya Ülke Profili

Afrika kıtasının kuzeyinde Akdeniz kıyısında yer alan Libya, 32°-20° kuzey enlemleri ile 10°-25° doğu boylamları arasındadır. Ülke kuzeyde Akdeniz, doğuda Mısır, güneydoğuda Sudan, güneyde Çad ve Nijer, batıda ise Cezayir ve Tunus ile çevrilidir. Toprak bakımından Afrika'nın dördüncü büyük ülkesidir. Yüzölçümü 1.759.540 km²'ye ulaşmaktadır (Sezgin, 2001: 3). Rakam, Türkiye yüzölçümünün iki katından fazladır.

2011 yılı istatistiklerine göre Libya'nın nüfusu 6.597.960'dır. Yüzölçümüne nazaran nüfusun az olması sebebiyle km²'ye düşen kişi sayısı sadece 3,7'dir. Etnik olarak Arap ve Berberilerin çoğunluğu oluşturduğu ülkede nüfusun %97'si Sünni Müslüman'dır (CIA The World Fact Book, 2011). Nüfusun %85'i Akdeniz kıyısındaki şehirlerde, özellikle başkent Trablus ve Bingazi'de yoğunlaşmıştır. Libya, Kuzey Afrika'nın en yüksek okuryazarlık ve okullaşma oranına sahip ülkesidir. Diğer Arap ülkeleriyle karşılaştırıldığında özellikle kız öğrencilerin okullaşma oranının yüksekliği dikkat çekicidir (Sezgin, 2001: 4).

Libya ekonomisi büyük ölçüde petrol ve doğalgaz üretimine dayanmaktadır. İhracat gelirlerinin %95'i, GSMH'nin %25'i ve devlet bütçesinin %80'i petrol ve doğalgaz üretimine bağlıdır. 2010 yılı istatistikleriyle GSMH'nin 90,57 milyar dolar olduğu ülkede kişi başına düşen GSMH 14.000 dolar seviyesindedir. 2010 yılında

Libya, 41,8 milyar dolar ihracat, 24,73 milyar dolar ithalat yapmıştır. En fazla ihracat yapılan ülkeler; İtalya (%31,6), Fransa (%13), Çin (%9,2), İspanya (%9,1), Almanya (%8,4) ve ABD'dir (%4,5). İthalatta ön sırada yer alan ülkeler ise; İtalya (%16,3), Çin (%10,3), Türkiye (%9,7), Fransa (%6,8), Almanya (%6,4), Güney Kore (%6,2), Mısır (%5,7) ve Tunus'dur (%4,8) (CIA The World Fact Book, 2011).

Bugünkü Libya toprakları farklı dönemlerde; Fenikeliler, Kartacalılar, Yunanlılar, Romalılar, İspanyollar, Vandallar, Bizanslılar ve Araplar tarafından idare edilmiştir. 1551'de Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılan Libya, 1911'de İtalya tarafından işgal edilmiş ve akabinde sömürgeleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz-Fransız Kondominyumu statüsünü alan Libya, savaştan sonra İngiltere ve Fransa tarafından işgal edilmiştir. Libya, 24 Aralık 1951 tarihinde BM Güvenlik Konseyi kararıyla bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlık sonrası Libya Birleşik Krallığı adını alan ve Kral I. İdris'in hükümdarlığında monarşiyle yönetilen ülke, 1 Eylül 1969 tarihinde Yüzbaşı Muammer Kaddafi'nin başını çektiği bir askeri darbeye sahne olmuştur. Darbe sonrasında monarşi ilga edilerek cumhuriyet yönetim biçimine geçilmiştir. Yeni rejim ülkenin adını önce Libya Arap Cumhuriyeti, daha sonra ise Libya Arap Halk Sosyalist Büyük Cemahiriyesi olarak değiştirmiştir (Yaycı, 2011: 20). 1969-2011 yılları arasında ülkeyi Muammer Kaddafi yönetmiştir.

3.2. Kriz Öncesi AB-Libya İlişkileri

1969'daki askeri darbe sonrasında Libya Dış Politikası'ndaki belirleyici ismin Kaddafi olduğu söylenebilir. Kaddafi, en başından itibaren dış politika hedeflerini, Arap birliğinin sağlanması; İsrail'in dışlanması; Vahabilik etiketi taşımayan İslami akımların savunulması; devletsiz Filistinlilere destek olunması; Orta Doğu ve Afrika'da dış güçlerin, özellikle de Batının etkisinin ortadan kaldırılması ve devrimci hareketlerin desteklenmesi üzerine inşa etmiştir. Bu politika doğrultusunda iktidara geldikten kısa bir süre sonra Libya topraklarındaki Amerikan ve İngiliz askeri üslerini kapatmış; başta petrol şirketleri olmak üzere yabancı sermaye yatırımlarının önemli bir kısmını millileştirmiştir. Kaddafi'nin petrolü, Arap-İsrail meselesinde Tel Aviv yanlısı tutum takınan ABD ve Batı Avrupa devletlerini “yola getirmek” için kullanılabilir siyasi bir silah olarak gördüğu açıktır. Nitekim 1973'te diğer Arap

liderleriyle beraber hareket ederek petrol ambargosuna katılmıştır (Zafar, 2010: 126-127).

Yıllar içerisinde Kaddafi'nin Anti-Amerikancı duruşu daha da sertleşmiştir. İzlediği politika sebebiyle 1970'li ve 1980'li yıllarda Libya'nın Batılı devletlerle ilişkileri son derece kötüdür. Kaddafi, ABD ve diğer Batılı devletleri Libya ve Arap çıkarlarına tehdit olarak değerlendirmektedir. Batılı devletler nezdinde ise Libya lideri, "istenmeyen adam" (*persona nan grata*) durumundadır. Kaddafi'nin açıkça nükleer silah kapasitesine sahip olmak istemesi ve diğer kitle imha silahlarının üretimiyle ilgilenmesi Batıdaki hasmane tutumu derinleştirmiştir. Üstelik Libya, uluslararası terörizm ile birlikte anılmaktadır (Zafar, 2010: 127). Kaddafi'nin Haziran 1972'de İrlanda Cumhuriyet Ordusu (*Irish Republican Army/IRA*)'nu desteklediğini açıklaması İngiltere ile ilişkileri bozmuştur (Alı, 2014: 226). 1984 yılında 1 İngiliz polisinin Libya'nın Londra büyükelçiliğinde vurularak öldürülmesi ikili ilişkilerdeki tansiyonu yükseltmiştir. İngiltere, Mart 1984'te 4 Libyalıyı Londra ve Manchester'daki bombalama eylemleriyle ilişkili oldukları gerekçesiyle tutuklamış; Trablus yönetiminin misilleme olarak 6 İngiliz vatandaşını tutuklaması durumu daha da karmaşıklştırmıştır (Zafar, 2010: 127).

Geçmişte Kaddafi yönetimindeki Libya ile Batı arasında birçok kriz yaşanmıştır. Ancak dördü üzerinde özellikle durmak gerekir. 5 Nisan 1986'da Batı Berlin'de bulunan ve bölgede görev yapan Amerikan askerlerinin uğrak mekânları arasında yer alan *La Bella* isimli gece kulübünde patlama meydana gelmiştir. 1 Türk vatandaşı ile 2 Amerikan askerinin hayatını kaybettiği patlamada 229 kişi yaralanmıştır. ABD, olaydan Libya'yı sorumlu tutmuş; delil olarak saldırganların görev yaptığı Libya'nın Doğu Almanya'daki büyükelçiliği ile Trablus arasındaki iletişim kayıtlarını göstermiştir. Saldırıdan 10 gün sonra ABD savaş uçakları Libya'nın başkenti Trablus ile Bingazi şehirlerini hedef alan bir hava harekâtı icra etmiştir. Harekâta esas hedefin Kaddafi olduğu düşünülmektedir. Ancak Kaddafi bombardımandan yara almadan kurtulmuştur (Malinarich, 2001). ABD'nin meşru müdafaa söylemiyle meşrulaştırmaya çalıştığı harekâtı AT hükümetleri desteklememiştir. Diğer taraftan Nisan 1986'da bir araya gelen AT dışişleri bakanları, üye devletlerde görev yapan Libyalı diplomatların sayısının azaltılmasını

kararlaştırmıştır. Ayrıca Libya vatandaşlarına vize verilmesinde seçici olunması konusunda mutabakata varılmıştır (Zafar, 2010: 128).

Libya ile Batı arasında yaşanan bir diğer kriz Lockerbie Olayı'dır. 21 Aralık 1988'de Londra Heathrow Havalimanı'ndan New York John F. Kennedy Havalimanı'na transatlantik uçuş yapmak üzere havalanan Pan Am Havayolları'na ait 103 sefer sayılı yolcu uçağı, İskoçya'nın Lockerbie şehri üzerinde uğradığı bombalı saldırı sonucu düşmüştür. 270 kişinin hayatını kaybettiği saldırının ardından ABD ve İskoçya'nın birlikte yürüttükleri soruşturma sonucunda olayda Libya istihbaratının sorumlu olduğuna ilişkin kuvvetli deliller bulunduğu açıklanmıştır. Saldırıda Libya bağlantısının ortaya konulması üzerine ABD, İngiltere ve Fransa konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne taşımışlardır. BM Güvenlik Konseyi, Ocak 1992'te aldığı 731 sayılı kararla Libya'yı olaydaki sorumluluğunu kabul etmeye çağırmıştır. Mart 1992'de alınan 748 sayılı kararla ise bu ülkeye ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. 1993 yılında söz konusu yaptırımların kapsamı genişletilmiştir (Plachta, 2001: 125-129).

Fransız Havayolları'na ait 772 sefer sayılı yolcu uçağının Nijer üzerinde bombalı saldırı sonucu düşürülmesi Libya ile Batı arasındaki gerginliğe yol açan bir diğer kriz olarak tarihe geçmiştir. 19 Eylül 1989'da gerçekleşen olayda 170 kişi hayatı kaybetmiştir. Yürütülen soruşturma sonucunda hazırlanan raporda, saldırıdan Libya'nın doğrudan sorumlu olduğu açıklanmıştır. Olay sonrasında Fransa ile Libya arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Yargılamayı yapan Paris'teki özel mahkeme, bombalama eylemini gerçekleştirdikleri iddiasıyla 6 Libyalıyı gıyaplarında suçlu bulmuştur. Ancak Libya yönetimi bu kişileri teslim etmeyi reddetmiştir (Reynolds, 2003).

Mayıs 2004'te Bingazi El Faith Çocuk Hastanesi'nde görevli 5 Bulgar hemşire ile 1 Filistinli doktorun idam cezasına mahkûm edilmesi Batı ile Libya arasındaki ilişkileri bir kez daha germiştir. İddiaya göre söz konusu sağlık çalışanları 426 çocuğa bilinçli olarak HIV virüsü bulaştırmış ve en az 52'sinin ölümüne neden olmuştur (Amnesty International, 2006). İdam kararı sonrasında bir araya gelen AB dışişleri bakanları, Libya'ya karşı uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasının gündemde olduğu sırada gerçekleşen hadise karşısında derin kaygı duyduklarını ifade etmişlerdir.

Toplantıda üye devletlerin büyükelçileri tarafından hazırlanan ve Trablus yönetimine karşı ekonomik ve diğer yaptırımların uygulanmasını ve atılacak adımların BM'nin bir yıl önceki kararıyla aynı çizgede olmasını öngören bir tavsiye kararı da onaylanmıştır (Sofia News Agency, 2004).

AB, 1990'lı yılların sonlarına kadar Akdeniz'deki kurumsal girişimlerinin hiçbirisine Libya'yı dâhil etmemiştir. Örneğin Kasım 1995'te başlatılan Barcelona Süreci'ne ve Akdeniz'deki kolektif güvenlik sorunlarının görüşüldüğü toplantılara Libya çağrılmamıştır. Öte yandan 1999 yılında Libya'nın Lockerbie Davası'nda BM'nin yetkisini kabul etmesi taraflar arasındaki ilişkilerde yeni bir sayfa açmıştır. Bu gelişme üzerine Libya, Stuttgart'ta yapılan 3'üncü Avrupa-Akdeniz Konferansı Dışişleri Bakanları Toplantısı'na özel davetli olarak katılmış; aynı konferansta Trablus yönetiminin Barcelona Süreci'ne katılması da kararlaştırılmıştır. BM yaptırım kararlarının askıya alınması ve Libya'nın Avrupa-Akdeniz Diyalogu'nda gözlemci statüsünde yer almasıyla Brüksel-Trablus ilişkileri iyileşme sürecine girmiştir. Libya yönetiminin 19 Aralık 2003'te nükleer programından vazgeçtiğini açıklaması ve 3 Aralık 2004'te Berlin Diskotek katliamında hayatını kaybedenlere tazminat ödemeyi kabul etmesinin akabinde AB, 1992 yılından beri uyguladığı silah ambargosunu kaldırmıştır. Libya'nın yasadışı göçle mücadele konusunda işbirliğine girmesi ve alıkoyduğu sağlık çalışanlarını serbest bırakması sonrasında ise ilişkiler normal seyrine dönmüştür (Akgül, 2011: 55-57).

AB-Libya ilişkilerinde dikkate alınması gereken unsurlardan biri ekonomik çıkarlardır. AB, Libya'nın en önemli dış ticaret ortağıdır. Libya, dış ticaretinin %70'ini Birlik üyesi devletlerle yapmaktadır. 2010 yılı rakamlarıyla karşılıklı ticaret hacmi yaklaşık 35,5 milyar avrodur. 2010 yılında AB devletleri Libya'ya 6,8 milyar avro ihracat yapmış, bunun karşılığında ise 28,8 milyar avroluk ithalat gerçekleştirmiştir. AB devletlerinin Libya'ya yaptıkları ihracatta birinci sıra %42,2'lik oranla ulaşım araçlarına aittir. Onu, %11,1 ile gıda maddeleri ve %6,8 ile yarı mamuller ihracatı izlemektedir. AB'nin Libya'dan yaptığı ithalatın %98,5'ini ise petrol, petrol ürünleri ve doğalgaz oluşturmaktadır. Libya, AB'nin en çok ithalat yaptığı devletler içerisinde 11'inci sırada; dış ticaret ortakları içerisinde ise 19'uncu sırada yer almaktadır (European Commission, 2011a).

AB-Libya ilişkilerinde göz önünde bulundurulması gereken bir diğer unsur ise siyasi çıkarlardır. AB'nin en önemli sorunlarından biri özellikle Kuzey Afrika ve Orta Doğu'dan kaynaklanan yasadışı göç faaliyetleridir. Üye devletler bu soruna hem ikili hem de Birlik düzeyinde önlemler alarak çözüm aramaktadır. Bu sorunla mücadele edebilmek için geliştirilen strateji, göç yolları üzerinde bulunan devletlerle doğrudan işbirliğine gitmektir. Komşuluk Politikası, Avrupa-Akdeniz Diyalogu ve Akdeniz Birliği gibi girişimler bu amaçla hayata geçirilmiştir (Akgül, 2011: 55). Coğrafi konumunun etkisiyle Libya, Akdeniz geçişi olarak Avrupa'nın güney kıyılarına yönelik gerçekleşen yasadışı göç faaliyetlerinde ana güzergâhlardan biridir. Dolayısıyla Libya ile geliştirilen siyasi ilişkilerin sınır güvenliği boyutu göz ardı edilmemelidir.

4. LİBYA KRİZİ VE AB

4.1. Krizin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

18 Aralık 2010 tarihinde Tunus'da başlayan halk ayaklanması, Kuzey Afrika ve Orta Doğu coğrafyasını derinden etkileyecek olaylar silsilesinin başlangıcını oluşturmuştur. Öyle ki Tunus'ta 23 yıldır iktidarda olan Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin devrilmesiyle sonuçlanan ayaklanma, kısa bir süre sonra önce Mısır'a, oradan da diğer bölge ülkelerine sıçramıştır. 2010 yılının son günlerinde başlayan ve halen Suriye başta olmak üzere birçok bölge ülkesinde devam eden süreç uluslararası toplum tarafından "Arap Baharı" olarak nitelendirilmiştir. Bu nitelendirme yaşananların mevcut otoriter/totaliter rejimlere karşı demokratik bir düzen inşa etme arayışı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Ancak bugün gelinen noktada bu varsayımın doğruluğu tartışmalıdır.

Libya Krizi, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da önemli değişimlerin yaşanmasına sebep olan "Arap Baharı'nın bir parçasıdır. Libya'daki olaylar 13 Ocak 2011 tarihinde küçük gösterilerle başlamıştır. Olayların kitlesel nitelik kazanması ve bir iç savaş niteliğine bürünmesiyle 17 Şubat 2011 tarihinden sonra gerçekleşmiştir. Gelişmeler üzerine BM Güvenlik Konseyi, 1970 sayılı kararla şiddetin derhal sona erdirilmesi çağrısında bulunmuştur. Ayrıca Konsey'den ambargo kararı da çıkmıştır (UN, 2011a).

Başlangıçta işsiz gençler ve rejim karşıtı eski güvenlik personelinden oluşan muhalefet hareketi, Kaddafi'nin saflarından ayrılan subayların katılımıyla daha

düzenli bir silahlı güç görünümünü almıştır (Hürriyet, 2011a). Ülkenin ikinci büyük şehri Bingazi'nin kontrolünü ele geçiren muhalifler, 27 Şubat 2011 tarihinde Ulusal Geçiş Konseyi (UGK) adı altında yeni bir hükümet kurmuştur. UGK yanlıları ile ağırlıklı olarak Afrikalı paralı askerlerden oluşan Kaddafi güçleri (Hürriyet, 2011b) arasındaki çatışmalar bir süre devam etmiştir. Kaddafi güçlerinin üstünlüğü ele geçirmesi üzerine 17 Mart 2011 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde 1973 sayılı uçuşa yasak bölge kararı alınmıştır. Bu kararla Konsey, Libya'da bir kez daha şiddetin sona erdirilmesi çağrısında bulunurken, Kaddafi yönetimine ikmal malzemeleri götüren gemilerin durdurulması ve sivillere yönelik saldırıları sona erdirecek her türlü önlemin alınması yetkisini vermiştir (UN, 2011b).

Uçuşa yasak bölge kararının kabul edilmesinden sadece iki gün sonra 19 Mart 2011 tarihinde Fransa, İngiltere ve ABD'nin başını çektiği koalisyon güçleri Kaddafi rejimine karşı askeri harekât başlatmıştır. Harekâtın komuta-kontrolünü bir süre sonra NATO üstlenmiştir. NATO'nun desteğini alan UGK güçleri 23 Ağustos 2011'de başkent Trablus'u, 20 Ekim 2011'de ise Kaddafi'nin doğum yeri olan Sirte şehrinin kontrolünü ele geçirmiştir. Çatışmalar aynı gün Kaddafi'nin öldürülmesiyle son bulmuştur.

4.2. AB'nin Politikası(zlığı)

Libya'daki çatışmaların tırmanışa geçtiği Şubat ayının sonlarında AB yetkililerinin gayri resmi olarak da olsa bu ülkeye askeri harekâta bulunulabileceğine ilişkin açıklamaları basında yer almaya başlamıştır (Milliyet, 2011). Bu dönemde Libya'daki gelişmeleri yakından takip eden ve aktif bir politika izleyen Fransa, 10 Mart 2011 tarihinde UGK'yi tanıyan ilk ülke olmuştur (BBC Türkçe, 2011). Ancak Fransa'nın diğer AB üyelerini beklemeden Libya'daki muhalefeti ülkenin meşru temsilisi olarak tanıması tepkilere neden olmuştur. İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt, "İsveç rejimleri değil devletleri tanır. Diğer AB üyelerinin çoğu da böyle. Fransa'nın ne yaptığı biraz belirsiz" açıklamasını yapmıştır (Bloomberg, 2011).

Libya'daki çatışmaların tırmanışa geçtiği ve uluslararası toplumda askeri müdahale seçeneğinin yüksek sesle dile getirilmeye başlandığı bir dönemde Birlik politikasının belirlenmesi için AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi olağanüstü toplantıya çağırılmıştır. 11 Mart 2011 tarihinde Brüksel'de düzenlenen zirvede AB'nin

atacağı adımlar tartışılmıştır. Görüşmelerde İngiltere ve Fransa, OGSP çerçevesinde askeri güç kullanılmasından yana tavır koyarken, Almanya'nın başını çektiği diğer bir grup buna karşı çıkmıştır (Louati, 2011). Zirve sonunda yayınlanan bildiride, Libya lideri Kaddafi'nin derhal iktidarı bırakması istenmiştir. Ayrıca Libya'da demokrasiye geçilmesinin önemine işaret edilmiş ve Birliğin bu süreçte işbirliği yapmaya hazır olduğu ifade edilmiştir. Öte yandan zirveden Fransa ve İngiltere'nin istediği askeri güç kullanılmasına ilişkin herhangi bir karar çıkmamıştır (European Council, 2011a).

OGSP çerçevesinde askeri müdahalede bulunulması konusunda üye devletler arasında var olan görüş ayrılığı, AB Konseyi Başkanı Herman Van Rompuy'un 12 Mart 2011 tarihinde yapmış olduğu açıklamada daha da belirginleşmiştir. Rompuy, askeri müdahale seçeneğinin birliğin gündeminde olmadığını açıkça ifade etmiştir. İhtiyaç görülmesi halinde siyasi ve ekonomik tedbirlerin alınabileceğini belirten Rompuy, askeri müdahale taraftarı devletleri, “yabancı güçlerin istedikleri her yerde istedikleri her şeyi yapabildikleri koloni çağında yaşamıyoruz” diyerek eleştirmiştir (News, 2011).

Bir önceki bölümde de ifade edildiği üzere BM Güvenlik Konseyi, 17 Mart 2011 tarihinde 1973 sayılı uçuşa yasak bölge kararını kabul etmiştir. Karar tasarısına ilişkin olarak ABD, İngiltere, Fransa, Bosna-Hersek, Kolombiya, Lübnan, Portekiz, Nijerya, Güney Afrika ve Gabon olumlu; Rusya, Çin, Hindistan, Almanya ve Brezilya ise çekimser oy kullanmıştır. OGSP açısından BM Güvenlik Konseyi'nde alınan kararın dikkat çekici yönü, AB üyesi İngiltere, Fransa ve Portekiz'in tasarıya olumlu oy vermesi, Almanya'nın ise oylamada çekimser kalmasıdır (UN, 2011b).

BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı uçuşa yasak bölge kararı sonrasında 19 Mart 2011 tarihinde ABD, İngiltere, Fransa ve Kanada'nın öncülüğünde 22 ülkenin katılımıyla Paris'te düzenlenen zirvede, Libya'ya askeri harekât kararı çıkmıştır (Radikal, 2011). Alınan karara istinaden aynı gün başlatılan hava harekâtında Fransa ile İngiltere öncü rol oynamıştır. AB üyesi İtalya, Belçika ve Danimarka'nın da iştirak ettiği harekâta (TRT Haber, 2011), Almanya tarafsız kalmıştır.⁴

⁴ Almanya'nın askeri müdahaleye karşı çıkmasının arka planında ekonomik çıkarlarına zarar gelebileceği endişesinin bulunduğu söylenebilir. Bu tespit açılacak olursa, son yıllarda Almanya ile Libya arasındaki ekonomik ilişkiler büyük gelişme kaydetmiştir. Siemens, BASF, Bilfinger Berger gibi önde gelen Alman firmaları bu ülkede önemli yatırımlara imza atmıştır. Sadece 2009

Ortak bir politika belirleme konusunda sıkıntı yaşayan AB, 21 Mart 2011 tarihinde Brüksel’de düzenlenen Dış İlişkiler Konseyi toplantısında, mevcut tabloyu bir ölçüde de olsa düzeltme yolunda adımlar atmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda toplantı sonrasında yayınlanan bildiride, Libya’da yaşananlardan duyulan kaygı ifade edilmiş ve BM Güvenlik Konseyi’nin almış olduğu 1973 sayılı karardan duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. BM kararlarının uygulanmasında üye devletler arasında farklılıklar olduğunun kabul edildiği bildiride, AB’nin Libya konusunda azimli ve ortak hareket etme kararlılığında olduğunun altı çizilmiş, ayrıca krizin çözümünde başta Arap Birliği ve bölgesel aktörler olmak üzere uluslararası işbirliğine gidilmesinin önemine işaret edilmiştir. Son olarak bildiride, BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi (*Office for the Coordination of Humanitarian Affairs/OCHA*)’nin talep etmesi halinde OGSP kapsamında insani yardıma hazır olunduğu duyurulmuştur. (European Council, 2011b). Toplantı sonrası açıklama yapan AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, Dış İlişkiler Konseyi’nin Birliğin Libya Krizi’nde hızlı ve tek ses olarak hareket etme kararlılığını gösterdiğini belirtmiştir. Ancak Ashton’un açıklaması, AB tek ses olarak hareket etmiyor; Almanya BM’deki oylamada çekimser kaldı ve Fransa ile Almanya arasında büyük uyuşmazlıklar var gibi argümanlarla medya da yoğun şekilde eleştirilmiştir (Bill Cash’s European Journal, 2011).

24 Mart 2011 tarihinde AB Konseyi, insani yardıma odaklanan bir Kriz Yönetimi Konsepti kabul etmiştir. 1 Nisan 2011 tarihinde ise OGSP çerçevesinde AB Kuvveti Libya (*EUFOR Libya*) olarak adlandırılan askeri harekâtın başlatılması kararlaştırılmıştır. Bölgede insani yardım maksadıyla görev alacağı belirtilen EUFOR Libya’nın, BM Güvenlik Konseyi’nin 1970 ve 1973 sayılı kararları uyarınca ve OCHA’nın talebiyle harekete geçmesi öngörülmüştür. Harekâtın ana hedefleri yerlerinden edilen kişilerin güvenle tahliyesi ve insani yardım kuruluşlarının faaliyetlerinin desteklenmesidir. İtalyan Amiral Claudio Gaudiosi’nin komutasında icra edilmesi öngörülen harekâtın komuta merkezinin Roma’da oluşturulması ve Konsey tarafından aksi yönde karar alınmadıkça kuvvetin aktivasyon süresinin - başlangıç harekât yeteneğine ulaşılmışından itibaren- en fazla dört ay olması

yılında Almanya’nın Libya’ya olan ihracatı %23 artış kaydetmiştir. Dahası Libya, Almanya’nın en büyük üçüncü ham petrol tedarikçisidir. Almanya toplam petrol ithalatının %11’ini Libya’dan yapmaktadır (Rippert, 2011). Almanya’nın bir diğer endişesi ise olası harekâtın mali boyutudur. Başbakan Merkel’in yaklaşan seçimleri düşünerek mali yük getirecek bir askeri müdahaleye soğuk baktığı değerlendirilmektedir (Akçadağ, 2011b).

planlanmıştır (European Council, 2011c). Bu noktada bir parantez açarak bugüne kadar OCHA'dan EUFOR Libya'nın aktivasyonuna yönelik bir talep gelmediğini not düşmek gerekir (Koenig, 2011: 6).

Libya Krizi sırasında AB, insani yardım maksadıyla 80 milyon avrosu Komisyon tarafından karşılanan 150 milyon avroluk fon oluşturmuştur. Birlik, Libya'da çalışan üçüncü ülke vatandaşı 31.700'den fazla kişinin tahliyesi için çaba harcamış; çatışmalardan kaçarak anavatanlarına dönmek isteyenlere ve Libyalı sığınmacılara yardım etmiş; tahmini 5.800 AB vatandaşının deniz ya da havayoluyla tahliyesini sağlamış ve bölgeye önceden hazırlanan acil ihtiyaç malzemeleri göndermiştir. Mart ayı içerisinde çok sayıda komiser hem Libya'yı hem de sınır komşularını ziyaret ederek yapılan faaliyetleri yerinde denetlemiştir (European Commission, 2011b).

Mart 2011'de AB, Güney Akdeniz'de Demokrasi ve Paylaşılan Refah İçin İşbirliği (*A Partnership for Democracy and Shared Prosperity*) başlıklı bir strateji belgesi hazırlamıştır. Üç ayaklı strateji, demokratik dönüşüm ve kurumların inşası hedefinin gerçekleştirilmesi için insan hakları, yasal reformlar ve yolsuzlukla mücadele konularında atılacak adımların desteklenmesine; sivil toplumun gelişebilmesi için insanlarla yakın ilişkilerin tesisine, özellikle de gençlere odaklanılmasına ve son olarak da ekonomik büyüme, kalkınma ve iş imkânlarının arttırılması için küçük ve orta ölçekli girişimcilerin desteklenmesine odaklanmaktadır. Üçüncü maddenin gerçekleştirilebilmesi için 2011-2013 yılları arasında 4 milyar avroluk yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Bunun dışında AB, yapılacak yardımların daha etkin olabilmesi ve bu alanda üye devletler ve diğer uluslararası kuruluşlarla koordinasyonun sağlanması için 22 Mayıs 2011'de Bingazi'de bir ofis açmıştır. Açılışı gerçekleştiren AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, Birlik tarafından Libya'da kilit bir siyasi muhatap olarak kabul edilen UGK Başkanı Mustafa Abdül Celil ile görüşmüştür. Mustafa Abdül Celil ile görüşen bir diğer isim de AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso'dur. 13 Temmuz 2011'de gerçekleşen görüşme sonrasında Barroso, AB'nin, özgür ve adil seçimlerin yapılmasının örgütlenmesi ve gözetimi; etkin bir idari ve yargısal yapının oluşturulması; sivil toplum ve bağımsız medyanın gelişmesi; güvenlik sektörünün

yeniden yapılandırılması ve büyüme, kalkınma ve istihdam odaklı ekonomi politikalarının belirlenmesi konularında Libya ile deneyimlerini paylaşmaya ve gerekli desteği vermeye hazır olduğunu açıklamıştır (European Commission, 2011b).

5. SONUÇ

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinde sadece 20 ay sonra ortaya çıkan Libya Krizi, OGSP alanında atılan adımların etkinliğini “test etme” fırsatı sunmuştur. Ancak peşinen söylenebilir ki AB, bu krizde de ortak bir politika oluşturmayı başaramamış, sahada askeri varlık gösteremeyen Birliğin faaliyetleri insani yardım boyutuyla sınırlı kalmıştır. Bu noktada yanıt aranması gereken soru, sürecin neden böyle geliştiğidir.

Lizbon Antlaşması yeni düzenlemeleri hayata geçirmiş olmakla beraber, OGSP alanında üye devletlerin belirleyici konumlarını devam ettirmiştir. Dış politika ve güvenlik konularında ulusal çıkarlarını Birlik çıkarlarının önünde tutulması “kronik” bir sorundur. Bu durum OGSP alanında geçerli olan oybirliği kuralıyla birleşince, askeri veya sivil operasyon kararı alınması zorlaşmaktadır. Dolayısıyla sorunun ilk yanıtının üye devletlerin bizatihi kendileri olduğu söylenebilir.

Aslında kâğıt üzerinde AB'nin etkileyici bir askeri gücü vardır. Kuvvet yapısı açısından Birlik orduları dünyada ilk sıralardadır. Üye devletlerin toplam savunma harcamaları için de benzer bir tablo geçerlidir. Öte yandan kâğıt üzerindeki rakamlar ile sahadaki gerçekler her zaman örtüşmeyebilmektedir. Her ne kadar önemli bir askeri gücü idame etse de AB'nin güç aktarımı ve denizaşırı harekât yeteneği sınırlıdır. Belki bundan da önemlisi söz konusu yetenekleri kazanma ve mevcut olanları kullanma yönünde siyasi irade yoktur. Bu şartlarda Kuzey Afrika ve Orta Doğu gibi muhtemel kriz bölgelerinde yüksek tempolu bir askeri harekâtın ABD'den bağımsız olarak icra edilmesi mümkün görünmemektedir. Libya'da buna istisna değildir.

Aradan geçen beş yıla karşın AB'nin OGSP alanında kayda değer bir ilerleme sağladığını söylemek mümkün değildir. Peki ama çözüm nedir? En azından görünür gelecekte üye devletlerin ulusal çıkarlarını Birlik çıkarlarının önünde tutmaktan vazgeçmeyecekleri göz önünde bulundurulduğunda, tek gerçekçi çözüm OGSP alanında karar alma mekanizmasının yeniden yapılandırılmasıdır. Bu amaçla oybirliği

kuralının kaldırılarak nitelikli oy kuralının getirilmesinin kriz dönemlerinde Birliğin tek vücut olarak hareket etmesini, dolayısıyla etkinliğini arttıracığı değerlendirilmektedir. Ayrıca AB'nin askeri yeteneklerini geliştirmesi ve bir kriz durumunda bu yetenekleri kullanacak siyasi irade ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Askeri yeteneklerin geliştirilmesinde öncelik C4ISR (komuta, kontrol, muhabere, bilgisayar, istihbarat, gözetleme ve keşif) sistemleri ile güç aktarımı platformlarındadır. Siyasi irade ortaya koyabilmenin gerek şartı ise savunma harcamalarına kaynak ayrılmasına ve askeri harekâtlara mesafeli yaklaşan Avrupa kamuoylarını ikna edecek adımlardadır.

KAYNAKÇA

- Akçadağ Alagöz, E. (2010, 18 Haziran). Batı Avrupa Birliğinin Sonu. <http://www.bilgesam.org/incele/779/-bati-avrupa-birliginin-sonu/>.
- Akçadağ Alagöz, E. (2011a, 13 Ekim). Fransa-İngiltere Savunma Antlaşması: İkinci St. Malo Mu, OGSP'nin Sonu Mu?. <http://www.bilgesam.org/incele/749/-fransa-ingiltere-savunma-antlasmasi--ikinci-st--malo-mu--ogsp%E2%80%99nin-sonu-mu-/>.
- Akçadağ Alagöz, E. (2011b, 29 Eylül). Lizbon'da Yeşeren Umutlar Libya'da Soldu Mu. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1328:lizbonda-yeeren-umutlar-libyada-soldu-mu&catid=167:ab-analizler.
- Akgül, Ö. (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4 (7), 91-124.
- Akgül, Ö. (2011). Libya'da İç Savaşa Dış Müdahale: Avrupa Birliği Devrimin Neresinde. *Orta Doğu Analiz Dergisi*, 3 (36), 51-59.
- Alı, A. A. A. (2014). *Libya and Britain: A Study of the History of British-Libyan Relations 1969-1979*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Nottingham Trent University, Nottingham.
- Amnesty International. (2006, 19 Aralık). Libya: Death Sentences for Foreign Medics Must be Withdrawn. <https://www.amnesty.ie/news/libya-death-sentences-foreign-medics-must-be-withdrawn>.
- Arsava, F. (2002). Nice Antlaşmasının Getirdikleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1 (2), 1-30.

- Atlantic Council. (2011, 24 Mart). Diplomats Mourn Death of EU Defence Policy Over Libya. Atlantic Council, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/diplomats-mourn-death-of-eu-defence-policy-over-libya>.
- Baç, Meltem Müftüler. (2006). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış, İstanbul: TESEV Yayınları.
- BBC Türkçe. (2011, 10 Mart). Fransa Libya Ulusal Konseyi'ni Tanıdı. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/03/110310_libya_diplomacy.shtml.
- Bill Cash's European Journal. (2011, 22 Mart). The EU is not Speaking with One Voice to the Events in Libya. http://www.europeanfoundation.org/my_weblog/2011/03/the-eu-is-not-speaking-with-one-voice-to-the-events-in-libya.html.
- BİLGESAM. (t.y.). Lizbon Antlaşması Işığında Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasının İşleyişi. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-38-2014041058emine.pdf>.
- Bloomberg. (2011, 11 Mart). AB Devlet ve Hükümet Başkanları, Libya Gündemiyle Düzenlenen Olağanüstü Zirvede Muammer Kaddafi'yi Çekilmeye Zorlayacak Yöntemleri Belirlemek Üzere Toplandı. <http://www.bloomberght.com/guncel-siyaset/haber/866879-ab-liderleri-libya-krizi-icin-toplandi>.
- Castle, S. (2003, 19 Mayıs). EU Defence Force is not up to the Job, Says Britain. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/eu-defence-force-is-not-up-to-the-job-says-britain-105418.html>.
- CIA The World Fact Book. (2011, 22 Aralık). Libya. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html>.
- Demir, S. (2009). Avrupa Güvenlik Mimarısının Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'nin Bu Güvenlik Mimarısındaki Yeri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5 (9), 9-50.
- EEAS. (2003). "A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy" <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.
- EEAS. (2012). European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina (EUPM). Erişim tarihi: 8 Ocak 2016. http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eupm-bih/pdf/25062012_factsheet_eupm-bih_en.pdf.

- EEAS. (2015). EU Military Operation in Bosnia and Herzegovine (Operation EUFOR ALTHEA. http://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/althea-bih/pdf/factsheet_eufor_althea_en.pdf.
- EEAS. (t.y.a). Concordia/FYROM. http://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/concordia/index_en.htm.
- EEAS. (t.y.b). Artemis/DRC. http://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/artemis-drc/index_en.htm.
- Efe, H. (2007). AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Çabaları. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), 1-31.
- European Communities. (1992). Treaty on European Union. http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf.
- European Communities. (2005). Treaty Establishing A Constitution For Europe. http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_establishing_a_constitution_for_europe/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_en.pdf.
- European Commission. (2000). 2308th Council Meeting -General Affairs- Brussels, 20 November 2010. http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-00-435_en.htm.
- European Commission. (2001). 2386th Council Meeting -General Affairs- Brussels, 19-20 November 2010. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/European%20Capability%20Action%20Plan%20-%20Excerpt%20Press%20Release%20November%202001.pdf>.
- European Commission. (t.y.). **Headline Goal** 2010. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf>.
- European Commission. (2011a, 23 Ağustos). **Libya**. <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/libya/>.
- European Commission. (2011b, 22 Ağustos). What has the EU been doing to support the Libyan People. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-565_en.htm?locale=en.

- European Council. (2007). Brussels European Council 21-22 June 2007, Presidency Conclusions,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/94932.pdf.
- European Council. (2011a, 11 Mart), Extraordinary Meeting of the European Council-11 March 2011-Declaration.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/119780.pdf.
- European Council. (2011b, 21 Mart). Press Release 3078th Council Meeting.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/120084.pdf.
- European Council, (2011c, 1 Nisan). Council Decision 2011/201/CFSP,
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede240511cd2102011_/sede240511cd2102011_en.pdf.
- European Parliament. (1999a). Cologne European Council 3-4 June 1999, Conclusions of the Presidency (Annexes).
http://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm.
- European Parliament. (1999b). Helsinki European Council 10-11 December 1999, Conclusions of the Presidency.
http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm#b.
- European Parliament. (2000). Santa Maria Da Feira European Council 19-20 June 2000, Conclusions of the Presidency (Annexes).
http://www.europarl.europa.eu/summits/fei2_en.htm#an1.
- Güneş, A.M. (2008). Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (12) 1-2, 739-772.
- Homan, K. (2007). Operation Artemis in the Democratic Republic of Congo.
http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20070531_cscp_chapter_homan.pdf.
- Hürriyet. (2011a, 1 Mart). Libya'nın İsyân Ordusunu Kimler Oluşturuyor.
<http://www.hurriyet.com.tr/planet/17146100.asp>.
- Hürriyet. (2011b, 28 Şubat). Kaddafi'nin Paralı Askerleri Libya Halkına Karşı. 2012,
<http://www.hurriyet.com.tr/planet/17109194.asp>.

- İktisadi Kalkınma Vakfı. (t.y.). Güçlendirilmiş İşbirliği.
<http://oldweb.ikv.org.tr/print.asp?id=2956&baslik=AB%20KAVRAMLARI%20S%D6ZL%DC%D0%DC>.
- Karabulut, B. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: III; Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Boyutu*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Keane, R. (2005). European Security and Defence Policy: From Cologne to Sarajevo. *Global Society*, 19 (1), 89-103.
- Kocamaz, S. (2010). Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Geleceęi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10 (3), 951-980.
- Koenig, N. (2011). *The EU and the Libyan Crisis: In Quest of Coherence* (IAI Working Papers 1119). Roma: Istituto Affari Internazionali.
- Louati, C. (2011, 20 Nisan). Military Intervention in Libya: Where is ESDP. <http://www.nouvelle-europe.eu/en/military-intervention-libya-where-esdp>.
- Malinarich, N. (2001, 13 Kasım). The Flashback: The Berlin Disco Bombing. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1653848.stm>.
- Milliyet. (2010, 29 Temmuz). Avrupa Anayasası Referandumu Takıldı. <http://www.milliyet.com.tr/avrupa-anayasasi-referandumu-takildi/siyaset/haberdetay/29.07.2010/1269600/default.htm>.
- Milliyet. (2011, 24 Şubat). Avrupa Birliği: Libya'ya Askeri Operasyon Yapabiliriz. <http://www.milliyet.com.tr/avrupa-birligi-libya-ya-askeri-operasyon-yapabiliriz-/dunya/sondakika/24.02.2011/1356597/default.htm>.
- Missiroli, A. (2009). NATO and the EU: What a Difference a Decade Makes, http://epc.eu/documents/uploads/41255650_NATO%20and%20the%20EU%20-%20what%20a%20difference%20a%20decade%20makes.pdf.
- NATO. (1994, 11 Ocak). Declaration of the Heads of State and Government. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease.
- NATO. (1996, 3 Haziran). Final Communique. <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>.
- NATO. (1999, 24 Nisan 1999). Washington Summit Communiqu. <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>.

- News. (2011, 12 Mart). Von Rumpuy: Military Intervention in Libya is not an Option. http://news.xinhuanet.com/english2010/world/2011-03/12/c_13775380.htm.
- Oakes, M. (2000). *European Defence: Pörtschach to Helsinki* (Research Paper: 00/20). Londra: House of Common Library.
- Official Journal of the European Union. (2007). Treaty of Lisbon: Amending The Treaty on European Union and The Treaty Establishing The European Community. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=EN>.
- Özdal, B. (2008). Lizbon Reform Antlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemelerinin Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4 (7), 125-161.
- Plachta, M. (2001). The Lockerbie Case: The Role of the Security Council in Enforcing the Principle Aut Dedere Aut Judicare. *European Journal of International Law*, 12 (1), 125-140.
- Radikal. (2011, 19 Mart). Libya'ya Askeri Operasyon Kapıda. <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1043479&CategoryID=81&Rdkref=1>.
- Reichard, M. (2006). *The EU-NATO Relationship: A Legal and Political Perspective*. Hampshire: Ashgate Yayınları.
- Reynolds, P. (2003, 19 Ağustos). UTA 772: The Forgotten Flight. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3163621.stm.
- Rippert, U. (2011, 4 Mart). German Interests in Libya. <http://www.wsws.org/articles/2011/mar2011/germ-m04.shtml>.
- Rutten, M. (2001). *From St-Malo to Nice, European Defence: Core Documents* (Chailot Papers 47). Paris: Institute For Security Studdies of Western European Union.
- Sezgin, T. (2011). *Libya Ülke Raporu*, Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi.
- Sofia News Agency. (2004, 11 Ekim). EU Push for Freedom of Bulgarian Nurses in Libya. <http://www.novinite.com/articles/40195/EU+Push+for+Freedom+of+Bulgarian+Nurses+in+Libya>.

- Söylemiş, T. (2007). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Üç Kritik Sınavı: Makedonya, Kongo ve Bosna-Hersek Misyonları. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 3 (12), 39-51.
- Tezcan, E. (1999). Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54 (1), 143-158.
- TRT Haber. (2011, 9 Haziran). Türkiye Libya Bombardımanına Katılsın. <http://www.trtuzbek.com/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=3aeb4375-18e7-4553-9974-8cdf6e6116e1>.
- Turan, A. P. (2010). Avrupa Birliği Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın?. *Bilge Strateji Dergisi*, 2 (3), 29-57.
- UN. (2011a, 26 Şubat). SC/10187/Rev.1. <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10187.doc.htm>.
- UN. (2011b, 17 Mart). SC/10200. <http://www.un.org/press/en/2011/sc10200.doc.htm#Resolution>.
- University of Pittsburgh. (2001). European Council Laeken, Conclusions of the Presidency 14-15 December 2001. http://aei.pitt.edu/43344/1/Laeken_2001.pdf.
- Western European Union. (1992, 19 Haziran). Petersberg Declaration. <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>.
- Yaycı, C. (2011). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7 (14), 17-41.
- Zafar, S. S. (2009). EU-Libya Relations, *Journal of European Studies*, 25 (1), 125-141.
- Zhussipbek, G. (2009). 2007 Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü Olarak AB'nin Nitelikleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8 (1), 139-164.